

Philomena Essed: discriminatie is ingeweven in het gehele leefpatroon (1984)

Sieth Delhaas

Weerwoord of Voetnoot, 1984

Inleiding

“Niet alle witten zijn slecht. Ze zeggen wit is rein, maar voor mij zijn ze niet rein. Want ze huichelen. Ze lachen met je, maar achteraf, als je niet uitkijkt, zetten ze je in een heleboel problemen. Ik weet dat ze huichelen, dus ja, je huichelt gewoon terug. Ik draai mijn gezicht weg van de spiegel, die Philomena mij en alle ‘witten’ voorhoudt. Ik weet nu hoe vrouwen-van-kleur mij zien. In feite heb ik niet eens de kans om het tegendeel te bewijzen van al die ervaringen van Surinaamse vrouwen, die opgeschreven zijn in het boek ‘Alledaags racisme’, want behalve de vriendin van mijn zoon heb ik de laatste jaren geen mens-van-kleur in mijn omgeving naast me gehad.

Het meest boeiende deel van ‘Alledaags racisme’ is hoofdstuk II, dat 120 pagina’s vult. Daarin staan letterlijk de gesprekken weergegeven van de schrijfster met veertien in Nederland wonende, uit Suriname afkomstige vrouwen

Elke vrouw voelt zich voortdurend gediscrimineerd door de witten, ook al duurt het even voordat ze dit toegeeft tegenover Philomena: ze wil immers niet zeuren en zich toch een plaatsje veroveren binnen de Nederlandse samenleving!

Sterker: al gauw wordt duidelijk, dat discriminatie ingeweven is in het gehele Nederlandse leefpatroon. Van de overheid ten opzichte van de burger-van-kleur tot de vluchtige ontmoeting in de straat. De schrijfster constateert, dat er binnen deze gekleurde groep vrouwen veel te weinig wordt erkend, dat er gediscrimineerd wordt en dat er onderling ook te weinig over gesproken wordt. De vrouwen drukken het weg en onderschatten het. Discriminatie deelt Philomena Essed na haar onderzoek in in drie hoofdvormen. En dan komt ze er toe om niet meer het verzachtende woord discriminatie te gebruiken, maar het monster ronduit bij de ware naam te noemen: racisme. Want vast staat, dat mensen-van-kleur niet de gelegenheid hebben iets van zichzelf als méns te laten zien. Die kans is al verkeken, omdat hun huid kleur heeft.

Hoe laten witten hun racisme blijken:

- door te inferioriseren; dat wil zeggen de ander te laten zien of te laten voelen, dat zij minder of minderwaardig is;
- door sociaal of ruimtelijk distantiëren, bijvoorbeeld door niet met iemand te willen werken of geen mens-van-kleur in je straat als medebewoner te dulden;

- door sociale of fysieke agressie uit te oefenen, bijvoorbeeld als een kind thuis met een autootje ‘tuut-tuut’ speelt en de witte buurman in de straat opbelt en informeert: ‘jullie denken toch niet, dat jullie in de rimboe zitten?’
- Of het verhaal van Carla, die als verzorgster werkt in een verpleegtehuis: ‘we hebben een paar bewoners, die heel brutaal zijn. Ze proberen je te versieren door je geld te beloven. Dat proberen ze uit, want ze hebben gehoord, dat Surinaamse meisjes vrij goedkoop zijn of zo, dat je ze met een tientje in bed kunt krijgen’.

Onderwijs

Op pagina 38 legt de schrijfster uit: ‘vooroordeel en discriminatie (racisme dus) hebben meestal een wederzijdse stimulerende invloed op elkaar. Zo kan bijvoorbeeld het vooroordeel dat zwarte leerlingen dom zouden zijn tot gevolg hebben, dat de onderwijzer/-es minder aandacht aan hen besteedt. Minder aandacht kan leiden tot achterblijven en in vergelijking met witte leerlingen dan ook slechte prestaties. Conclusie één: zwarte leerlingen dóen het minder goed. Conclusie twee: zie je wel, ze zijn dom’. Laten we luisteren wat Carmila te vertellen heeft die – evenals enkele anderen – op school tegenwerking van haar docenten ondervinden, die haar al bij voorbaat weten te vertellen, dat ze niet geschikt is voor de gekozen opleiding, die ze te hoog inschatten voor hun gekleurde leerling. Carmila heeft moeite met Frans, haalt steeds een vijf voor grammatica. Omdat ze een Frans opstel moet schrijven bestudeert ze dat deel grammatica van te voren extra goed met de hulp van een Surinaamse vriendin. Ze schrijft het opstel, laat het haar vriendin nakijken, typt het uit en levert het in. Voor haar neus verscheurt de docent het opstel met de toevoeging: ‘het is niet van jou’. Ze pikt die vernedering, omdat ze zijn racistisch gedrag niet doorziet. Ze volgt zijn eis op en schrijft het opstel opnieuw op het instituut en slaagt voor de test. Maar de leraar laat haar niet met rust, blijft bezig haar te demotiveren, haar suggererend dat ze niet goed genoeg is voor deze opleiding. Tenslotte legt ze zich, uit angst om van school af te moeten, neer bij een lager niveau. De rest van haar schooltijd probeert die docent haar op allerlei manieren te pakken. Alléén haar. Tenslotte vertrekt ze na nog meer vernederingen naar een andere school en slaagt op die Pedagogische Academie met een 10 voor Frans. Dit soort pesterijen van docenten doen heel wat jongeren-van-kleur hun opleiding voortijdig staken. Niet ieder is zo’n vechtjas als Carmila.

Vooroordeel

Het is mij opgevallen, dat de – meest jonge – vrouwen, die in dit boek aan het woord komen, negatieve kanten opmerken bij witten van alle leeftijden, die de witten zélf als vooroordeel hanteren tegenover Surinamers en andere etnische groepen. De motivaties van de Surinaamsen zijn onderbouwd en berusten op eigen onaangename ervaringen. Surinamers zijn lui; een kreet uit de koloniale tijd, die ook na die periode in witte hoofden is blijven hangen.

Ester, die evenals meer dan de helft van de Surinaamse vrouwen - ze werden in de vijftiger jaren geworven voor ziekenhuizen in ons land - in de verzorgende sector zit, vertelt wat ze meemaakt als bejaardenverzorgster: ‘Nederlandse hebben geen geduld en zitten tegen de mensen te schreeuwen. Ze wassen die mensen niet goed. Ze hebben allemaal haast: ja, voor half elf, voor de koffie moeten ze klaar wezen. De één is nog luier dan de ander. Willen makkelijk hun geld verdienen. Zitten de hele dag sigaretjes te roken’.

De fatsoensnormen van de Nederlanders zijn ook niet zoals de Surinaamsen zelf gewend zijn. Ilse: 'De burens van beneden zijn schatjes van mensen hoor, daar niet van, maar wat ze flikken soms! Laatst was mijn huis vol. mijn broertjes, iedereen was hier. Ik lag ziek op bed. Die kerel klopte aan. Mijn dochttertje doet open. Voordat je het weet staat die kerel helemaal in mijn slaapkamer. Dat zou een Surinamer nooit flikken.' En over hygiëne van de Nederlanders: 'Het is even slikken als het hier geen punt blijkt te zijn een vers brood voor je van het rek te pakken met dezelfde hand waar een seconde tevoren het afreken- geld van de vorige klant in had gelegen'.

Taal

Het is niet te hopen, dat het gedegen eerste hoofdstuk van 'Alledaags racisme' jongeren weerhoudt het boek te lezen. Ze beschrijft daarin hoe Nederland na de Tweede Wereldoorlog langzaam gegroeid is naar een multi-etnische samenleving. Eerst de komst van 250.000 Indische Nederlanders in de jaren vijftig, toen de 12.000 Molukkers. dankzij Nederlands koloniale verleden. Door de toenemende welvaart werd bepaald werk de vaderlanders te min en wierven de Nederlandse bedrijven in de jaren '60 en '70 arbeiders uit het gebied rond de Middellandse Zee. Zo kwamen er Spanjaarden. Italianen. Joegoslaven. Turken. Marokkanen en Portugezen in ons land. In die tijd kwamen eveneens de Nederlandse staatsburgers uit Suriname en de Antillen en na de onafhankelijkheid van Suriname in 1975 waagden heel wat Surinamers de oversteek uit angst voor politieke conflicten. Philomena acht het niet onwaarschijnlijk, dat het racisme niet van de laatste jaren is. maar altijd latent aanwezig is geweest.

Denkend over racisme kan men zich afvragen: zou het iets te maken hebben met ons koloniale verleden? Dit lijkt bevestigd te worden door de ervaringen van enkele vrouwen, die juist heel negatief benaderd werden door oudere Nederlanders. De overtuiging van meer waard te zijn, vanuit het koloniale verleden is zichtbaar nooit helemaal verdwenen. Het is de moeite waard om met dit boek aan het werk te gaan. Samen als witten en mensen-van-kleur. Een mens leert van zijn fouten, maar dan moet je ze wel onderkennen. Onzekerheid over je eigen houding ten opzichte van de ander kan er ook toe bijdragen, dat je de ander ontwijkt en dat mag zeker niet het resultaat zijn van weet hebben van racisme in Nederland

Alledaags Racisme' — Philomena Essed, Feministische Uitg. Sara. Prijs f 27,50.